
Hüttl Antónia

PhD, egyetemi magántanár

E-mail: antonia.huttl@kopint-tarki.hu

Nemzeti jövedelem Fellner Frigyes korában – mai szemmel*

*F*ellner Frigyes a nemzeti jövedelem és a nemzeti vagyon számításával kapcsolatos munkásságáról a Tudományos Akadémián tartott előadást, és ez két cikkben összefoglalva a *Statisztikai Szemle* „Árstatisztika és pénzügy” rovatában jelent meg. Ez a körülmény két szempontból is jellemzi a korabeli makrogazdasági statisztika helyzetét. Egyfelől azzal, hogy nem különböztették meg az árak és a pénzügyi folyamatok statisztikájától azokat, amelyekben a pénzben való kifejezés csupán a különböző reáljelenségek összesítésére szolgál. Nem volt külön rovat a makrogazdasági statisztikák számára. Másfelől az is beszédes, hogy a nemzetivagyon- és nemzetijövedelem-számítás tudományos kutatás tárgyát képezte, alkalmi jellegű volt, és nem tartozott bele a korabeli rendszeres statisztikai adatközlésekbe.

Jelen válogatásban a nemzeti jövedelem számítását bemutató cikk szerepel, elsősorban azért, mert ennek a témának több a mai vonatkozása.

Magyarországon a nemzeti jövedelem és nemzeti vagyon számítása a XIX. században *Kautz Gyula* munkásságáig nyúlik vissza (*Kautz* [1855]). Eltérően a mai gyakorlattól, kezdetben egyszerűbb volt becsléseket készíteni a vagyon szintjére, mint a vagyon változására és annak részeként¹ a nemzeti jövedelem alakulására. Akkoriban a lekötött eszközök legnagyobb tételét a termőföld értéke képezte. Minthogy elterjedt volt a földbérlet és a földalapú jelzáloghitel, ebből az adatforrásból viszonylag jól megbecsülhető a termőföld piaci értéke.

Fellner Frigyes kutatásait úttörőnek tekinthetjük mind metodikai, mind gazdaságtörténeti szempontból. Módszertani jelentősége, hogy felveti a nemzeti számlák több

---

* FELLNER F. [1930]: Csonka-Magyarország nemzeti jövedelme. *Statisztikai Szemle*. 8. évf. 11. sz. 999–1008. old.

¹ A nemzeti számlák a vagyonváltozást három folyamatra bontják: a jövedelmek keletkezését és felhasználását levezető tranzakciókra, a vagyonelemek értékváltozására, valamint az egyéb, nem gazdasági események hatására. Ez utóbbi tételben kellene elszámolni például a háború hatását, vagy itt kellene kimutatni az ország területvesztésének a nemzeti vagyonra gyakorolt következményét.

konceptcionális kérdését. Ilyen például az a felismerés, hogy elvi különbség létezik a makrogazdasági elszámolások és a számvitel szemlélete között. Az előbbit közgazdasági, az utóbbit magángazdasági szemléletűnek nevezi. A munkabér csak a számvitelben termelési költség, a makrogazdaságtan szerint jövedelem. Másik lényeges különbség, hogy nem minden olyan bevételt tekint jövedelemnek a közgazdaságtan, ami beleszámít a jövedelemadó alapjába. Érdeme a problémák felismerése még akkor is, ha a gazdaságelméleti háttér kiforrotlansága nem minden esetben tette lehetővé, hogy megtalálja a ma érvényes válaszokat. Gazdaságtörténeti hatását nem egyszerűen a *Statisztikai Szemlében* megjelent két cikke alapján kell megítélnünk, hanem tanulmányai hosszabb távra útmutatást adtak a makrogazdasági idősorok összeállításához. Lényegében az általa kidolgozott elveken alapuló adatsorok segítségével tudjuk tanulmányozni a második világháborút megelőző korszak magyar gazdaságát.²

Fellner már az első világháború előtti évekre is végzett számításokat a „magyar szent korona országainak” nemzeti vagyonára és nemzeti jövedelmére. A cikkeiben bemutatott kutatás a korábbi számításokat vezeti tovább az 1926–1928-as évekre, valamint azt tárgyalja, milyen változásokat okozott a trianoni területvesztés a nemzeti vagyon és jövedelem szintjében és összetételében.

A tanulmányt két nézőpontból értékelem. Egyfelől módszertani szempontból, azt vizsgálva, mennyiben azonos és mennyiben tér el a Fellner általa alkalmazott metodika a mai kiforrott, nemzetközi szinten részleteiben egyeztetett módszertantól. Emellett megkísérlem összehasonlítani a nemzeti jövedelem akkori adatait a maiakkal, ahol lehet, áthidalva, korrigálva a metodikai eltéréseket.³

A kutatás a nemzeti jövedelmet termelési oldalról becsüli.⁴ Első lépésben kiszámítja a termelés nyers hozadékát, mai szóhasználattal a kibocsátás értékét. Ebből levonja a termelési költségeket (kivéve a munkabért), beleértve ebbe az eszközök kopásának betudható költséget, azaz az értékcsökkenést. Tehát az eredményül kapott tiszta hozadék, más szóval a tiszta termelési érték a nettó hazai terméknek felel meg.

A számítások az értékalkotó termelést az anyagi ágazatokra korlátozzák, kihagyva az ún. nem anyagi szolgáltatásokat. Idetartoznak a kormányzati szolgáltatások, de szintúgy kimaradnak a piaci alapon nyújtott személyi szolgáltatások is, így például a személyszállítás, vagy az ügyvédi tevékenység. Ez a megközelítés általános volt abban a korban, az indoklást két érveléssel is alátámasztva. Egyfelől – szemben a javak

² A korszakról a leginkább teljes körű adatokat és elemzést a *Matolcsy–Varga* [1938] tartalmazza.

³ Mivel a magyar statisztika egyelőre nem készít becsléseket a nemzeti vagyon szintjéről, ezért nem tudjuk összehasonlítani a nemzeti vagyon korabeli és mai szerkezetét.

⁴ Minthogy a második világháború előtt a vállalatok számára nem volt kötelező statisztikai adatszolgáltatás, a termelési oldal összeállítása nagyobb feladatot jelenthetett, mint az, hogy bizonyos aggregátumok szintjén becslést készítsenek a termelésből származó jövedelmek vagy a végső felhasználás összetételére. A korai nemzetközi gyakorlat többnyire ez utóbbi két megoldást részesítette előnyben. A nemzeti jövedelem összértékét tekintve lényegében mindegy melyik megközelítést választjuk. A gazdasági szerkezet elemzéséhez a termelési oldal nyújtja a legtöbb információt.

előállításával és forgalmazásával – kevésbé nyilvánvaló, milyen értéket hoznak létre a nem materializálódó szolgáltatások. Az értékalkotás azért sem nyilvánvaló, mert minthogy kevésbé eszközigenyesek, a nem anyagi szolgáltatások bővülése nincs szoros kapcsolatban a nemzeti vagyont képező eszközállomány értékével. Másfelől, és ez a fontosabb ellenérv, azzal indokolták a nem anyagi szolgáltatások kihagyását, hogy mivel az ilyen szolgáltatások többségét az állam az adóbevételekből finanszírozza, tehát úgy tűnik, mintha nem új értékről, hanem csupán az anyagi termelésben már létrehozott érték újraelosztásáról lenne szó. Fellner is erre hivatkozik, figyelmen kívül hagyva azt, hogy ez az érvelés nem különbözteti meg egyrészt az új érték, másrészt a jövedelmek keletkezését. A XX. század első harmadában még nem vált széles körben ismertté az a neoklasszikus tétel, hogy az értéket a fogyasztói haszon méri. Ha viszont elfogadjuk ezt a tételt, akkor – minthogy a fogyasztók számára vitathatatlanul hasznos a gyógyítás és az oktatás, az ügyvéd és a fodrász tevékenysége – ezek a szolgáltatások új értéket teremtenek. Annyi új érték keletkezik, amennyit a fogyasztók elismernek, vagy közvetlenül a piaci árban, vagy közvetve a demokratikusan megválasztott parlament által megszavazott költségvetésen keresztül. Ez a ma elfogadott elméleti alapja annak, hogy értéket hoz létre az állami egészségügy és a közoktatás, sőt a közigazgatás, valamint a honvédelem is.

Eltérően az akkoriban széles körben elterjedt nézettől, félrevezető az a példa, hogy „az állam a nemzeti jövedelmet azáltal emelhetné, hogy nagyobb illetményt vagy nyugdíjat adna tisztviselőinek” (Fellner [1930] 1000. old.). A közalkalmazottak béremelésével a társadalom a közalkalmazottak által nyújtott közszolgáltatások magasabb értékét ismeri el, tehát a béremelés tényleg növeli a megtermelt új értéket. Ezzel szemben a nyugdíj nem a közszolgáltatásokat nyújtó alkalmazottak munkainputjának az ellenértéke, hanem társadalmi juttatás, vagyis ennek változása közvetlenül nem befolyásolja a nemzeti jövedelem alakulását.

Mai szóhasználattal szemléletesen ezt úgy is kifejezhetjük, hogy a jövedelemadó-fizetés nem más, mint a termelési tényezők (munka és tőke) új értéket képező jövedelmének fogyasztási célra való elköltése. Hasonlóan ahhoz, ahogy a munkabérből fogyasztási cikkeket vásárolunk, a tőkehozamból beruházási eszközöket, úgy a jövedelemadóból „vásároljuk” az egyénileg vagy kollektíven fogyasztott közszolgáltatásokat. A közszolgáltatások értéke tehát a termelésben és a fogyasztásban is megjelenik.

Arra nem tér ki Fellner tanulmánya, hogy a számításokhoz használt árak tartalmazzák-e a termékadókat, vagy sem. Holott az kétségtelen, hogy szemben a jövedelemadókkal a termékadók elszámolása halmozódást okoz. A termékadók beleszámítanak az adózott termékek értékébe, majd ugyanaz az értékösszeg, mint kormányzati bevétel, finanszírozza a közszolgáltatásokat, amelyek értéke szintén beleszámít az új értékbe. A termékadókat tehát kétszer vesszük számba: a piaci termékek adójában és a közszolgáltatások értékében. Ennek következtében a kimutatott értéktömeg függ az adószerkezettől: amennyiben a termékadók aránya nő a jövedelemadókkal szemben, akkor ennek hatására úgy tűnik, mintha nőne a hozzáadott érték. Ez a probléma valószínűleg azért

sem tűnt fel, mert a XX. század első felében a termékadózás még nem volt általános, az anyagi ágazatok nettó hazaitermék-értékének mindössze 3 százalékát tette ki.⁵

Nem terjednek ki a számítások a lakásbérbeadás, mint szolgáltatás elszámolására. Fellner itt nem arra hivatkozik, hogy ez is nem anyagi szolgáltatásnak minősül. A lakásállomány, mint eszköz, jelentős tétel a nemzeti vagynon belül, számításai szerint 6,2 milliárd pengő, ami a nemzeti vagyon közel 20 százalékát jelentette. Érvelése szerint „a bérlakások hozadéka... közgazdasági szempontból a már meglévő vagyonnalag fogyasztása gyanánt jelentkezik” (Fellner [1930] 1000. old.). Vagyis azért nem veszi figyelembe a lakásbérletet, mint szolgáltatást, mert annak értéke – szerinte – mindössze a használat kapcsán bekövetkező értékcsökkenést fedezi. A nettó hozadék tehát zérus. Saját tulajdonú lakások esetén talán igaz, hogy a tulajdonos nem gazdasági megfontolások alapján lakik a saját tulajdonában. De azok a bérháztulajdonosok – és Magyarország nagyvárosaiban ez abban a korban jellemző volt – bizonyára azt mérlegelték, hogy a bérleti díjakban megtérüljön a lakásépítés költsége, vagyis az értékcsökkenésen felül a bérleti díjnak fedeznie kellett a banki kamatok mértékét is.⁶ Mai becslések szerint a – tényleges vagy imputált – lakásbérlet szolgáltatás teszi ki a bruttó hozzáadott érték körülbelül 5-6 százalékát.

Fellner ágazatonként más és más adatforrásokból állította össze a termelési oldalt.

Összefoglalóan őstermelésnek nevezi a mező- és erdőgazdaságot, vadászatot és halászatot, valamint a bányászatot és kohászatot. A mezőgazdaság termelési értékét „nem piaci, hanem a termelés helyén lévő, járasonként kinyomozott árak alapján” (1001. old.) állapítja meg. Ez vélhetően azt jelenti, hogy a termékek értékébe nem számítja be a forgalmazás és szállítás során ráakódott értéket, hanem azt a szállítás és kereskedelem ágazatokban mutatja ki. A szöveg elemzése alapján úgy tűnik, hogy az állattenyésztés értékébe kizárólag a tejtermelés, valamint a levágott állatok értékét számítja be, de kihagyja az állomány növekedésének értékét (ami felhasználási oldalon a készletváltozás részét képezi). Hasonlóképpen az erdőgazdaságban is csak a kitermelt fa értéke jelenti a termelést, az erdőgondozásnak a faállomány értéknövekedésében megmutatkozó teljesítménye nem. Szintúgy kimarad a termelésből a gyümölcs- és szőlőtelepítés értéke is.

Különösen az őstermelés számbavételekor szembeűnő, hogy igen alacsony a termelőfelhasználás aránya, ma a magyar mezőgazdaságban ez 55–60 százalék között alakul, Fellner számításaiban 34 százalék. Amit termelőfelhasználásnak elszámol, az az állattenyésztésben a felhasznált takarmány értéke, a növénytermelésben az állati trágya és az igásállatok „munkainputja”. Értékcsökkenést kizárólag a növénytermelésben vesz számba, a mezőgazdasági épületek, valamint a szántóföldi termelésben használt gépek kopásának arányában. A termelőfelhasználásban nem jelenik

⁵ A Matolcsy–Varga ([1938] 31. old.) alapján végzett becslések.

⁶ A Matolcsy–Varga-becslésekben szerepel a lakásbérlet. A tényleges bérleti díjakból levezetve, a kibocsátásban 6 százalékot tesz ki a lakásbérleti díj. Ennek mindössze 20 százalékára becsülik a lakások értékcsökkenését. A bruttó bérleti díj 80 százaléka a nettó hozzáadott értéket képezi.

meg sem a műtrágya és növényvédő szerek értéke, sem az energiaköltség. Nincs utalás arra, hogy ez a tétel az adatforrások hiánya miatt maradt ki, vagy azért, mert akkoriban ennek értéke elhanyagolható nagyságú volt.

A gyáripár adatai vélhetően a vállalati adóbevallásokból származnak. A termelőfelhasználás aránya jóval alacsonyabb, mint ahogy az a mai magyar gazdaságot jellemzi: 50 százalék szemben a mai 75–80 százalék közötti aránnyal. Az eltérést jórészt a mai feldolgozóipari globalizációt jellemző vertikális munkamegosztás magyarázhatja. Hasonlóképpen adóadatokra hivatkozik a kézműipar és a háziipar hozzáadott értékének kimutatáskor.

Az anyagi ágazatok között az építőipar nincs nevesítve. Ennek hiánya azért nem szembetűnő, mert bár az ingatlanok értéke jelentős tételt képez a nemzeti vagyionon belül, a vagyionváltozást nem a nemzeti jövedelemből vezeti le, ahogy erre a későbbiekben még visszatérek. A becslések az anyagi termelés többi ágazatában egyáltalán nem mutatnak ki sem termelőfelhasználást, sem értékcsökkenést. Ez felfelé torzíja a nettó hozzáadott értéket, különösen jelentős tételt tehet ki a szállításban az energiaköltség, a kereskedelemben az üzlethelyiségek értékcsökkenésének hiánya.

A következő táblázatokon a mai metodikának megfelelő három számlára bontva vezetem le Fellner becsléseit.

1. táblázat

1. számla: Termelési számla, az 1926–1928 közötti évek átlaga
(millió pengő)

Ágazat	Nyers hozadék/termelési érték (Kibocsátás)	Termelési költ- ség+eszközök kopása (Termelőfelhasználás + értékcsökkenés)	Tiszta hozadék (Nettó hozzáadott érték)
Szántóföldi növénytermelés	2 252	549	1 703
Állattenyésztés	905	634	271
Szőlő-, gyümölcsstermelés, konyhakertészet	138		138
Erdőgazdaság, halászat, vadászat	31		31
Bányászat, kohászat	153	31	122
<i>Östermelés összesen</i>	<i>3 479</i>	<i>1 214</i>	<i>2 265</i>
Gyáripár	2 526	1 312	1 214
Kézműipar	388	0	388
Kereskedelem	351	0	351
Áruszállítás	194	0	194
<i>Anyagi ágazatok összesen</i>	<i>6 938</i>	<i>2 526</i>	<i>4 412</i>

Megjegyzés. Az oszlopcímekben zárójelben szereplő elnevezések felelnek meg a mai szóhasználatnak.

Az első a termelési számla, amely a nettó hozzáadott értéket vezeti le a kibocsátás és a termelőfelhasználás különbségeként. A második kiegészítő számlán a nem anyagi

szolgáltatások külkereskedelmét számolom el. Ezeket azért kell külön elszámolni, mert hiányoznak a kimutatott hozzáadott értékből. Ahogy már szó volt róla, a széles körben elfogadott korabeli felfogás szerint ezek a szolgáltatások új értéket nem hoznak létre, de ugyanakkor az is szembeűnő, hogy a külföld felé nyűjtott nem anyagi szolgáltatások ellenértékeként jövedelem áramlik be a gazdaságba. Ennek értéke nyilvánvalóan növeli a nemzeti jövedelmet. A harmadik számlán a nemzetgazdaság – mai értelemben vett – elsődleges jövedelem tranzakcióit mutatom ki.

2. táblázat

2. számla: A nem anyagi szolgáltatások külkereskedelme, az 1926–1928 közötti évek átlaga
(millió pengő)

Szolgáltatás	Import	Export
Posta, telefon		71,596
Turizmus	32,964	26,139
<i>Összesen</i>	<i>32,964</i>	<i>97,735</i>

Megjegyzés. A posta és telefon szolgáltatás elszámolása vélhetően az export-import egyenleget mutatja.

Bár a tanulmány nem tér ki rá, de a táblázatból kitűnik, hogy a korabeli elvek alapján lehetetlen volt konzisztens módon kezelni a nem anyagi szolgáltatások belföldi és külföldi tranzakcióit. Ha egy magyarországi szállodában egy hazai vendég fogyasztása nem növeli a nemzeti jövedelmet, akkor miért növeli azt egy külföldi? Akkor is nő a nemzeti jövedelem, ha a külföldi turista a szálloda által importált francia pezsgőt iszik, és orosz kaviárt eszik? Minthogy a vendéglátás szolgáltatás egésze nincs elszámolva, így az ahhoz felhasznált import mint költség sem jelent levonandó tételt.

3. táblázat

3. számla: A külfölddel való elsődleges jövedelem-tranzakciók, az 1926–1928 közötti évek átlaga
(millió pengő)

Jövedelemműveletek	Külföldre	Külföldről
Értékpapírok kamata	28,802	8,650
Betéti kamat		10,893
Államadósság kamata	63,243	
Önkormányzatok adósságának kamata	26,443	
Egyéb rövidlejáratú tartozás	43,563	
Osztalék	27,599	20,699
Földbérleti díj	7,399	
Lakásbérleti díj	4,066	
<i>Összesen</i>	<i>201,115</i>	<i>40,242</i>

A Fellner-féle számítások nem a mai értelemben vett nemzeti jövedelmet határozták meg, hanem a nemzetgazdaság rendelkezésre álló jövedelméhez hasonló fogalmat. Az akkori nemzeti jövedelem fogalomba beletartoztak a kivándorlók hazautalásai, sőt a visszatelepülők áthozott pénzügyi vagyona is. Eltérően ettől, mai értelemben a nemzeti jövedelem kizárólag a nemzetgazdaság termelési tényezőinek a termelésben való részvétele jogán járó ún. elsődleges jövedelmeit tartalmazza, kihagyva a viszonzatlan átutalásokat. Az általam korrigált számítások erre vonatkoznak.

A három számla egyenlegeként számítva Magyarország nettó nemzeti jövedelme az 1926 és 1928 közötti évek átlagában 4348,862 millió pengőre tehető. A nemzetgazdaság rendelkezésre álló jövedelme ennél a kivándorlók hazautalásainak értékével (35,971 millió pengő) magasabb, 4384,883 millió pengő.

Fellner kutatásait és az általa kidolgozott elveket alkalmazva, a későbbi időszakokra készült statisztikák sokban segítik a XX. század első felében végbement gazdasági események történeti feltárását. Példaképpen két markáns következtetést említhetünk. Az egyik az, hogy az 1913-1928 közötti időszakban lényegesen nőtt az iparnak a nettó hazai termékben való részesedése, Csonka-Magyarország területére számítva 23-ról 37 százalékra. A másik kevésbé közismert tendencia, hogy ez együtt járt az adóterhelés növekedésével. A vizsgált 15 év alatt az adók nemzeti jövedelemhez viszonyított aránya 19-ről közel 25 százalékra emelkedett.

Eredeti megközelítés, hogy a számvitelben használt tőkearányos nyereség analógiájára kiszámítja a nemzeti jövedelem és a nemzeti vagyon hányadosát, és ezt nevezi a „nemzeti vagyon reprodukív erejének”. Számításai szerint ennek értéke az 1913. évi 16,23-ról az 1920-as évek második felére 13,66 százalékra csökkent. Első ránézésre rendkívül kedvezőnek látszik a 10 százalék feletti reálhozam.⁷ De a mutató szisztematikusan felfelé torzít, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a nemzeti jövedelem egésze nem az eszközökben megtestesülő nemzeti vagyon hozadéka, annak nagy része munkajövedelem. Mai terminológia szerint a vagyonmérlegből hiányzik a humán tőke értéke, és ez felfelé torzítja a „nemzeti vagyon reprodukív erejét”. Ismeretes, hogy a világháború után sok magasan képzett ember jött át Csonka-Magyarország területére, önmagában ennek növelnie kellett a munkainput arányát a nemzeti jövedelem termelésében. Ebből következően vélhetően jóval alacsonyabb az eszközök hozadékanak betudható és a számviteli nyereséggel párhuzamba állítható rész.

Fellner három tényezővel magyarázza a mutató csökkenését az első világháború előtti szinthez képest: csökkent a termőföld hozadéka, nőtt az állampapírok után külföldre fizetendő kamat, valamint azzal, hogy Csonka-Magyarország nemzeti vagyona

⁷ Két értelemben is tiszta megtérülést számít. Egyrészt azért, mert a számlalóban nettó nemzeti jövedelem szerepel. Másrészt azért, mert feltételezhetjük, hogy a vagyont alkotó eszközök értéke követi az inflációt.

nában nagyobb arányt képviselnek a lakóépületek, és a számításaiban ezek nem termelnek hozamot. Eltérő mértékűre tehető a felsorolt három tényező hatása:

- a földjáraadék csökkenését közvetlenül nem vesszük figyelembe a nemzeti jövedelem számításakor, hiszen az a földtulajdonosnak bevétel, a földbérlőnek kiadás, ennek hatása csupán a mezőgazdasági árak csökkenésén keresztül érződhet;
- a külföldi adósság kamatának növekedése nem lehet lényeges tétel, tekintettel arra, hogy viszonylag alacsony volt az adósság állománya;
- a lakóépületek értéknövekedése talán a leginkább szignifikáns tényezője a jövedelmezőség csökkenésének. Talán ez a felismerés is közrejátszott abban, hogy a későbbi nemzeti jövedelem-számítások a lakbéréket már belevették a termelés értékébe, és így az növelte a nemzeti jövedelmet is.⁸

Közismert, hogy hosszú távon a nemzetgazdaság megtakarítása a gazdasági fejlődés forrása. Ennek értékét, a teljes számlarendszer összeállítása nélkül csak indirekt módon lehet meghatározni. Fellner eredeti gondolatmenetet követett, amikor a nemzeti vagyon változásából következtetett vissza a megtakarítások nagyságára. Kiszámította a nemzeti vagyon változását Csonka-Magyarország területére 1912 és 1927 között. Ebből levonva az árváltozásoknak és a kötelezettségek átértékelődésének betudható részt, „a nemzeti vagyon valóságos dologi gyarapodása 15 év alatt 2 391 142 488 pengőre rúg” (Fellner [1929] 293. old.). Ennek éves átlagos értéke 159,4 millió pengő. Ezzel tekinti azonosnak az időszak átlagos megtakarítását. Ebből levonja a pénzügyi megtakarításokat, közismertebb mai elnevezéssel a nemzetgazdaság nettó hitelnyújtásának/hitelfelvételének, azaz a nemzetközi fizetési mérleg egyenlegét.⁹ Számításai szerint a vizsgált időszakban évente 16,207 millió pengő volt a fizetési mérleg hiánya. A nemzetgazdaságban reálberuházásokra rendelkezésre álló forrás a két tétel különbsége: 159,4 millió pengő – 16,207 millió pengő = 143,192 millió pengő. Ennek a megtermelt értékhez viszonyított arányát (3,245%) nevezi nettó felhalmozási hányadnak.¹⁰

A ma érvényes metodika szerint átszámolva, a nemzetgazdaság rendelkezésre álló jövedelméhez viszonyított megtakarítási hányad, azaz a nettó felhalmozási hányad $159,4/4384,883 = 3,635$ százalék lenne.

⁸ A Matolcsy–Varga [1938] számításai szerint az 1926 és 1928 közötti évek átlagában a lakbérék és üzlet-helyiségek bérleti díja a nemzeti jövedelem 6 százalékát tette ki.

⁹ Szerintem erre nincs szükség, miután a vagyonváltozás eleve nettó abban az értelemben, hogy az eszközök változásának és a kötelezettségek változásának az egyenlege.

¹⁰ A nettó jelző azt fejezi ki, hogy a számlálóban az eszközök értékcsökkenés nélkül vett nettó nemzeti jövedelme szerepel.

Ez nagyjából ugyanakkora, mint az elmúlt évtized közepén, a válság előtt tapasztalt megtakarítási hányad. 2006-ban a nemzetgazdaság nettó megtakarítási hányada 3,6 százalék volt.¹¹ A pénzügyi válság hatására 2010-re ennek aránya felment 4 százalékra (*KSH* [2012]). 80 év távlatában a megtakarítási arányok hasonlósága azonban csak látszólagos. Egyfelől azért, mert a Fellner által számított nemzeti jövedelem jóval szűkebb fogalom, hiszen kimaradt a közösségi és személyi szolgáltatások teljes köre. Ma ezek aránya teszi ki a bruttó hazai termék értékének nagyobbik hányadát. A magasabb nemzetijövedelem-értékhez viszonyítva kisebb lenne a vagyonszerzésből számított megtakarítási hányad. Ellenkező irányban – és ez a jelentősebb eltérés – Fellner idejében a vagyonszerző részét a termőföld és az infrastrukturális eszközök (utak, vasút stb.) képezték. Az ilyen közismerten lassan megtérülő eszközök elvárt hozama nem hasonlítható össze a mai hozamkövetelményekkel.

Fellner számításai egyedülálló adatforrást nyújtanak ahhoz, hogy megismerhetőek legyenek az első világháború és az azt követő területvesztés következményei a magyar gazdaságra. A trianoni határok közé szorított területen lényegesen megváltozott a nemzeti vagyonszerzés struktúrája. A változások akár kedvezőnek is mondhatók, hiszen idekerült az értékesebb ingatlanállomány jelentős része. A világháborút követő valutakrízis átmenetileg előnyös volt a fizetési mérleg szempontjából, miután a magyar korona elérte a csúcspontját, és ez csökkentette a külfölddel szemben korábban nevesített kötelezettségeket. Az elcsatolt területeken maradó telephelyekről a magyar vállalatoknak jelentős osztalékkövetelése származott. Az előnyök jó részét átmenetinek mutakoztak, mert például – részben éppen a múltban tapasztalt kockázat miatt – a háború után jelentősen megnőtt az állampapírok kamata.

Abban az időben a makrogazdasági statisztikák elszigetelten folyó kutatások termékei voltak, a becslések során számos esetleges feltevés közbeiktatására kényszerülve. Nem léteztek a ma már magától értetődő módszertani szabályok. Ezek ismerete nélkül sokkal nagyobb intellektuális teljesítményként értékelhetjük a makrogazdasági összefüggések számszerűsítését még akkor is, ha az összeillesztés egyes részletekben nem sikerült, nem sikerülhetett tökéletesen. Ehhez jött még hozzá az, hogy az adatforrások hiányosan és esetlegesen álltak rendelkezésre, kevés volt a kifejezetten gazdaság statisztikai célra történő adatgyűjtés. Munkásságának további érdeme, hogy számításait részletesen dokumentálta, lehetőséget nyújtva így arra, hogy azokat korrigálhassuk a ma érvényes metodika ismeretében.

¹¹ A megtakarítási hányad a $B8n/B6n$ mutató (*KSH* [2008]).

Irodalom

- FELLNER F. [1929]: Magyarország nemzeti vagyona. *Statisztikai szemle*. 7. évf. 3. sz. 285–293. old.
- KAUTZ GY. [1855]: *Az Austriai Birodalom statisztikája, különös tekintettel Magyarországra*. Pest.
- KSH (KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL) [2008]: *Magyarország nemzeti számlái, 2005–2006*. Budapest.
- KSH [2011]: *Magyarország nemzeti számlái, 2008–2010*. Budapest.
- MATOLCSY, M. – VARGA, S. [1938]: *The National Income of Hungary*. P. S. King and Son Ltd. London.